

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชดำรัสแก่พยาบาล เนื่องในพิธีทรงเปิดการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ครั้งที่ 3 ณ ศาลาสันติธรรม เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2511 ความว่า

...วิชาชีพพยาบาลเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า เป็นประโยชน์และเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งแก่ปวงชน และประเทศชาติ ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการปรับปรุง สนิ่สนุ่ เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์แขนงอื่น ๆ เพราะการรักษา การพยาบาล และการป้องกันโรคนั้น ต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จะต้องเจริญดีต่อกัน และร่วมมือซึ่งกันและกัน จึงจะบังเกิดผลดีแก่ผู้ป่วยไข้ และประเทศชาติสมความมุ่งหมาย ผู้ที่เป็นพยาบาลทุกคน เป็นผู้สมควรได้รับการยกย่อง เพราะอาชีพนี้เป็นอาชีพที่หนัก หนักทั้งกำลังแรง กำลังกาย กำลังจิต และกำลังใจ ผู้ที่ปฏิบัติงานพยาบาล จะต้องเป็นผู้ที่มีความอดทน ซื่อสัตย์ สุจริต เมตตากรุณา และเสียสละ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง...¹

จากพระราชดำรัสของ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ได้สะท้อนให้เห็นว่า พยาบาลเป็นวิชาชีพที่มีประโยชน์ต่อสังคมอย่างมากวิชาชีพหนึ่ง เพราะงานพยาบาลเป็นประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง และที่สำคัญก็คือ ปัจจุบันพยาบาลได้รับการยอมรับแล้วว่าเป็นบุคลากรด้านสุขภาพอนามัยกลุ่มใหญ่ ที่มีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชน พยาบาลเป็นผู้ให้การดูแลรักษาพยาบาล ให้คำแนะนำแก่ประชาชน

¹สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย, ประมวลการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ครั้งที่ 3 ณ ศาลาสันติธรรม 1-5 กรกฎาคม 2511 (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2511), หน้า 1.

พร้อมทั้งยังเป็นผู้สอน และนิเทศบุคคลากรบางประเภทในทีมสุขภาพด้วย¹ อีกนัยหนึ่งเมื่อพิจารณาถึงภารกิจหลักของพยาบาลแล้ว จะเห็นได้ว่าภารกิจหลักของพยาบาล คือ การช่วยเหลือคนแต่ละคนทั้งผู้ที่เจ็บป่วยและคนปกติ โดยการปฏิบัติกิจกรรมใดก็ตามที่จะทำให้ผู้นั้นมีสุขภาพดี หรือหายจากโรคเร็วขึ้น รวมทั้งช่วยใหญ่่วยเหล่านั้นมีกำลังใจ มีความรู้ และสามารถช่วยเหลือตนเองได้เร็วที่สุด² สำหรับเรื่อง ภารกิจของพยาบาลดังกล่าวนี้จากการประชุมสมาชิกสภาพยาบาลระหว่างประเทศ (The International Council of Nurses) ครั้งที่ 15 ณ ประเทศเม็กซิโก ในเดือนพฤษภาคม 2517 ได้กำหนดภารกิจของพยาบาลไว้เช่นเดียวกันว่า คือ การส่งเสริมและบำรุงไว้ซึ่งสุขภาพของประชาชน การป้องกันโรค บำรุงรักษา และซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ รวมทั้งการช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์ทรมานต่าง ๆ³ จากภารกิจของพยาบาลจะช่วยให้ยืนยันได้ว่า พยาบาลเป็นวิชาชีพที่มีบทบาทสำคัญมากในการบำรุงรักษาสุขภาพอนามัยของประชาชน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมของประเทศ จึงควรที่จะได้มีการพัฒนาวิชาชีพพยาบาลให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพื่อที่จะช่วยให้พยาบาลสามารถปฏิบัติภารกิจและหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะบังเกิดผลดีแก่ประเทศชาติต่อไป

ในการพัฒนาวิชาชีพพยาบาลนั้นจะพัฒนาเฉพาะการให้บริการพยาบาลอย่างเดียวไม่เพียงพอ เนื่องจากการให้บริการพยาบาลจำเป็นต้องอาศัยวิชาความรู้ และการฝึกหัดเป็นสำคัญ ดังนั้นในการพัฒนาวิชาชีพพยาบาลจึงต้องมีการพัฒนาค้นการศึกษาพยาบาลให้เหมาะสมเสียก่อนจึงจะช่วยให้การบริการพยาบาลพัฒนาตามไปด้วย และในการพัฒนาดังกล่าวนี้จะพิจารณาเฉพาะสถานการณ์ในปัจจุบันเท่านั้นไม่เพียงพอ เพราะการที่จะพัฒนางานใด ๆ ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปนั้นจะต้องศึกษาวิเคราะห์เหตุผลในปัจจุบัน และอดีต ซึ่งถือว่ามีส่วนสำคัญ

¹เพอร์คีน ฌลาทิมบลีย์, "การมีส่วนร่วมของพยาบาลคือ Primary Health Care", วารสารพยาบาล 27(ตุลาคม 2521), 635 - 636.

²Verginia Anderson, The Nature of Nursing (Saint Louis : MacMillian Co., 1973), p. 7.

³ฮัลสตร ทัทนันท, "ICN Care of Nurses", วารสารพยาบาล 23 (มกราคม 2519), หน้า 1 - 2.

เท่าเทียมกันด้วย เพราะอดีตจะส่งผลสะท้อนต่อปัจจุบัน และอนาคต¹ อีกนัยหนึ่งไม่ว่าจะทำ
 งานใด ๆ ก็จำเป็นจะต้องรู้ว่า งานสิ่งนั้นได้ทำมาแล้วอย่างไรบ้างในอดีต มีข้อดี หรือมี
 พร่องอย่างไร เพื่อจะได้แก้ไข ปรับปรุงให้ดีขึ้น เหมาะแก่กาลสมัย² และการศึกษาถึงอดีต
 หรือประวัติความเป็นมาจะช่วยให้เกิดการจักระเบียบในการวางแผน ในลักษณะที่จะทำให้
 สามารถเผชิญกับปัญหาได้อย่างมีเหตุผลขึ้น ฉะนั้น³ ในการพัฒนาการศึกษาพยาบาลจึงควร
 ได้มีการศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ว่า ได้มีการ
 พัฒนามาอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของสังคมไทย แต่ละยุค แต่ละ
 สมัยเพียงใด เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและกำเนินงานจัดการศึกษาพยาบาลของไทย
 ได้สอดคล้องกับความต้องการด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนในสังคมไทยเอง

แม้ว่าการพยาบาลจะเป็นวิชาชีพที่มีความสำคัญ และจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์นับตั้งแต่
 เกิดกระทั่งตาย แต่ปรากฏว่า หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพยาบาลเท่าที่ค้น
 พบในปัจจุบัน โดยเฉพาะสมัยก่อนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แทบจะ
 กล่าวได้ว่า ไม่มีบันทึกเกี่ยวกับการพยาบาลโดยตรงไว้เลย นอกจากนั้นหลักฐานทางประวัติ
 ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพยาบาลของไทยยังกระจัดกระจาย เป็นประวัติของแต่ละสถาบันยัง
 ไม่มีผู้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมมาก่อน หากได้มีการศึกษาค้นคว้ากันโดยลึกซึ้งและมีการรวบรวม
 ข้อมูลอย่างมีระบบแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่าต่อการพัฒนาการศึกษาพยาบาลใน
 ประเทศไทยต่อไปได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษาพยาบาล จึง
 มุ่งหวังที่จะศึกษาถึงจุดเริ่มต้น และพัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทยจากอดีต

¹ ฐชาวลย์ โอสถานนท์, "การศึกษาวิชาพยาบาลมีความสำคัญต่อความก้าวหน้า
 ของการแพทย์อย่างไร", ประมวลรายงานการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ครั้งที่ 16 10 -
15 มิถุนายน 2506 (พระนคร : ไทยพิทยา, 2507), หน้า 60.

² รอง ศยามานนท์, "คุณค่าของประวัติศาสตร์", อนุสรณ์กระทรวงสาธารณสุข
ครบ 15 ปี พ.ศ. 2485 - 2500 (พระนคร : โรงพิมพ์อู๋คม, 2500), หน้า 365 - 366.

³ มาลัย หุวะนันทน์, ที่ระลึกวัยวุฒิบริบูรณ์ ครบ 60 ปี ศาสตราจารย์มาลัย และ
คุณหญิงอุบล หุวะนันทน์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมสงเคราะห์, 2514), หน้า 1.

มาจนถึงปัจจุบัน ว่ามีความเป็นมาอย่างไร เพื่อจะได้นำผลของการวิจัยมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาพยาบาลให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาลักษณะของการปฏิบัติการพยาบาลก่อนที่จะมีการจัดการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย
- 2) เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย
- 3) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

ผลของการวิจัยจะให้ประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของการศึกษาพยาบาลของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2524
- 2) เป็นแนวทางสำหรับ ผู้บริหาร ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับวิชาชีพพยาบาล ในด้านการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพื่อพัฒนาวิชาชีพพยาบาลให้เจริญก้าวหน้าต่อไป
- 3) เป็นเอกสารประกอบการค้นคว้า สำหรับ นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์ และผู้ที่สนใจทางด้านการศึกษาพยาบาลและวิชาชีพพยาบาลโดยทั่วไป
- 4) ช่วยให้เกิดความเข้าใจถึง ปัญหา การแก้ปัญหา และความสำเร็จของการจัดการ การศึกษาพยาบาลที่เคยมีมาก่อนแล้ว
- 5) เป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตร และการจัดการศึกษาพยาบาล เพื่อผลิตพยาบาลที่มีความรู้ความสามารถที่สอดคล้องกับความต้องการและนโยบายการพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชนในสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์พัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ครั้งนี้ จะทำการศึกษาเฉพาะในเรื่องเหล่านี้ คือ

- 1) ศึกษาเริ่มตั้งแต่การจัดตั้งสถานศึกษาพยาบาลครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2439 จนถึงปี พ.ศ. 2524
- 2) ศึกษาพัฒนาการของการศึกษาพยาบาล ในด้าน การจัดตั้งสถานศึกษาพยาบาล การจัดทำหลักสูตรและการสอน
- 3) ศึกษาพัฒนาการของการศึกษาพยาบาลโดยแบ่งพัฒนาการออกเป็นแต่ละช่วงเวลา หรือแต่ละยุค คือ ยุคริเริ่ม ยุคปรับปรุง ยุคฟื้นฟู ยุคแผนพัฒนาสาธารณสุข
- 4) ศึกษาวิจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาพยาบาลของไทย กันต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลา

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการเสนอข้อมูล สำหรับข้อความที่อ้างอิงจากหนังสือในสมัยใด จะคงใช้ภาษาที่ใช้กันในสมัยนั้น

วิธีการวิจัย

การวิจัยดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Method) ดังนี้

- 1) ศึกษาเรื่องพัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย จาก เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่ ร่างสารตรา พระราชดำรัส พระราชบัญญัติ จกหมายเทศ คำสั่ง กฎ ระเบียบ หนังสือโศกของทางราชการ ประกาศต่าง ๆ ของทางราชการ รายงานการประชุม บันทึกของชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาประเทศไทย บันทึกของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาพยาบาล และเอกสาร ชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ บทความ หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประวัตินุคคล วารสารภาษาไทย และต่างประเทศ และวิทยานิพนธ์

- 2) สัมภาษณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิชาชีพพยาบาล เพื่อให้ได้ข้อมูลสนับสนุนเพิ่มเติมในกรณีที่มีข้อขัดแย้งจากการค้นคว้าจากเอกสาร
- 3) เรียบเรียงข้อมูลที่ไ้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และการสัมภาษณ์บุคคล เรียบเรียงเป็นวิทยานิพนธ์

การเสนอข้อมูล

การเสนอข้อมูล แบ่งออกเป็น 7 บท คือ

บทที่ 1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย วิธีการวิจัย การเสนอข้อมูล ความหมายของคำที่ใช้ในการวิจัย งานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2 ลักษณะของการปฏิบัติการพยาบาลของไทย ก่อนการจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลแห่งแรก ในปี พ.ศ. 2439

บทที่ 3 พัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ยุคริเริ่ม เริ่มตั้งแต่การจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลแห่งแรก ในปี พ.ศ. 2439 จนถึงปี พ.ศ. 2468

บทที่ 4 พัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ยุคปรับปรุงระหว่าง พ.ศ. 2469 - 2488

บทที่ 5 พัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ยุคฟื้นฟูระหว่าง พ.ศ. 2489 - 2504

บทที่ 6 พัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ยุคแผนพัฒนาสาธารณสุข ระหว่าง พ.ศ. 2505 - 2524

ตั้งแต่ บทที่ 3 - บทที่ 6 จะกล่าวในหัวข้อเดียวกันคือ ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาพยาบาลของไทย การจัดตั้งสถานศึกษาพยาบาล หลักสูตร และการสอน

บทที่ 7 สรุปอภิปราย และขอเสนอแนะ

ความหมายของคำที่ใช้ในการวิจัย

พัฒนาการ หมายถึง การกระทำ กระบวนการ หรือผลลัพธ์ของการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป หรือ เป็นการเจริญเติบโต โดยการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความก้าวหน้า

พยาบาล หมายถึง ผู้ที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรวิชาการพยาบาล ศึกษาระดับและอนามัย ที่ทำหน้าที่ให้การพยาบาล หรือที่ศึกษาและเขียนประกอบโรคศิลปะ สาขาการพยาบาล และศึกษาระดับ ชั้น 1 ไม่ว่าผู้นั้นจะได้ปริญญาบัตร อนุปริญญาบัตร หรือ ประกาศนียบัตร

การพยาบาล หมายถึง การส่งเสริมและบำรุงไว้ซึ่งสุขภาพของประชาชน การป้องกันโรค บำรุงรักษา และซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ รวมทั้งการช่วยเหลือเพื่อรวมรวมเหตุทุกขุทรมาณต่าง ๆ

การศึกษาพยาบาล หมายถึง การจัดและดำเนินการศึกษาพยาบาลตามหลักสูตรวิชาการพยาบาลที่กำหนดไว้ เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษา สามารถให้บริการพยาบาลแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพไม่ว่าผู้นั้นจะได้รับปริญญา อนุปริญญา หรือ ประกาศนียบัตรพยาบาล ศึกษาระดับและอนามัย

สถานศึกษาพยาบาล หมายถึง โรงเรียนพยาบาล ศึกษาระดับและอนามัย วิทยาลัยพยาบาล ภาควิชา และคณะพยาบาลศาสตร์ ที่เปิดทำการสอนในหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ ระดับวิชาชีพ

หลักสูตรและการสอน หมายถึง การจัดและดำเนินการศึกษาของสถานศึกษาพยาบาล ในส่วนที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา ระยะเวลาในการศึกษา วิชาที่ค้องศึกษา วิธีการสอน และคุณวุฒิที่ได้รับหลังจบการศึกษา

งานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง

อรุณ นุรักษ์เช¹ ได้ศึกษาถึง พัฒนาการของการบริหารการพยาบาลในประเทศไทย สรุปผลการศึกษาได้ว่า

¹อรุณ นุรักษ์เช. "พัฒนาการของการบริหารการพยาบาลในประเทศไทย". วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ในสมัยรัชกาลที่ 5 กิจการพยาบาลมุ่งไปในด้านบรรเทาทุกข์ให้แก่ประชาชนที่ประสบโรคภัยไข้เจ็บ และการคลอดบุตรแบบโบราณให้พ้นจากการเสียชีวิตทั้งมารดาและบุตร การพยาบาลดังกล่าวนี้เริ่มที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อ พ.ศ. 2439 ภายพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ กับการตั้งโรงเรียนพยาบาลแห่งแรกในประเทศไทย ขึ้นที่โรงพยาบาลศิริราช เรียกว่า "โรงเรียนแพทย์ผู้ทรงพระคุณและหญิงพยาบาล" ปัจจุบันคือ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

นโยบาย ในสมัยเริ่มแรกมีนโยบายเพื่อผลิตบุคลากรมาช่วยเหลือให้การคลอดบุตรของประชาชนพลอยทั้งมารดา และทารก ต่อมา พ.ศ. 2457 ตั้งโรงเรียนพยาบาลขึ้นที่ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เพื่อเตรียมพยาบาลไว้ใช้ในยามสงครามและยามสงบ พ.ศ. 2469 - 2478 ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศคือ มูลนิธิ ร็อกกี เฟลเดอร์ โคยมี สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรมมบรมราชชนก และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ช่วยเหลือเจรจา นโยบายในสมัยนี้มุ่งเตรียมผู้อยู่ในวิชาชีพพยาบาลให้มีความรู้ทันกับการพัฒนาทางการแพทย์ ในช่วงเวลานี้เองที่ใฝ่มีนโยบายรวบรวมพยาบาลให้เป็นเอกฉันท์ จึงเกิดสมาคมพยาบาลขึ้น มีชื่อเรียกว่า "สมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยาม" ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2470 นับเป็นสมาคมวิชาชีพของสตรีที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การพยาบาลหยุดชะงักไป เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงแล้ว ในปี พ.ศ. 2489 เป็นต้นไป นโยบายในการบริหารการพยาบาล มุ่งผลิตพยาบาลให้เพียงพอับความต้องการของประเทศชาติ

การจัดองค์การบริหารการพยาบาล ก่อนปี พ.ศ. 2439 ยังไม่มีการจัดระเบียบ หรือควบคุมในการพยาบาลแต่อย่างใด การจัดระเบียบการพยาบาลเริ่มมีขึ้นใน พ.ศ. 2439 สถานที่จัดการพยาบาลก็มีเพียงในโรงพยาบาลศิริราช และในราชสำนัก เมื่อมีการตั้งโรงเรียนแพทย์ผู้ทรงพระคุณ และหญิงพยาบาล มีการจัดการบริหารตามพระราชเสาวนีย์ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ รัชและราชสำนักควบคุมคลอดจนให้ความอุปถัมภ์ในการจัดการศึกษา พ.ศ. 2446 สถานที่จัดการศึกษาพยาบาลไต่ย้ายจากโรงพยาบาลศิริราชไปดำเนินการที่บ้าน ท่านผู้หญิงพัน (สถานที่ตั้งโรงเรียนศึกษานารีในปัจจุบัน) พ.ศ. 2447 มีการโยกย้ายสถานที่จัดการศึกษาของโรงเรียนแพทย์ผู้ทรงพระคุณและหญิงพยาบาลอีกครั้งหนึ่ง โดยย้ายจากบ้านท่านผู้หญิงพันไปอยู่ที่ท่าเนินมเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (ตรงข้ามกรมชลประทานในปัจจุบัน) แล้วถล่มเลิกไป จนกระทั่ง พ.ศ. 2451 กรมศึกษาธิการจัดหานักเรียนในอีก

จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลแด่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ขอมพระราชทานพระราช
 ธิเบศร์มกุฎจากกาลก่อน นับไคว่างยังไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง จนถึงปี พ.ศ. 2469
 มีชาวต่างประเทศเข้ามาช่วยเหลือวางระเบียบแบบแผน การจัดองค์การการบริหารจึงเริ่มเป็น
 ระบบระเบียบตั้งแต่นั้นมา ปัจจุบัน การจัดองค์การการบริหารการพยาบาลมีหน่วยงานที่ขึ้นอยู่กับ
 สถาบันหลายแห่ง เช่น ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงกลาโหม
 กระทรวงมหาดไทย และสถาบันการศึกษาเอกชน

การบริหารงานบุคคล ในระยะแรกของการบริหารการพยาบาลในประเทศไทย
 พ.ศ. 2439 การบริหารดำเนินไปภายใต้การควบคุมของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
 ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และสุภาพสตรีผู้มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ต่อมา พ.ศ. 2469 มีพยาบาลชาว
 ต่างประเทศมาช่วยวางหลักเกณฑ์การบริหารงานบุคคล มีการแต่งตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ มี
 ตำแหน่งทางการบริหารชัดเจน มีตารางการปฏิบัติงาน การแต่งเครื่องแบบ มีเครื่องหมาย
 แสดงตำแหน่ง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 วิชาชีพพยาบาลเข้าไปมีบทบาทอยู่ในสาขาวิชาชีพ
 ต่าง ๆ จึงมีผู้บังคับบัญชาตามสาขาวิชาชีพนั้น ๆ ทำให้เห็นการบริหารงานบุคคลของพยาบาล
 ไม่เกินรัศมีในบางแห่ง

การจัดระบบการเงิน การเงินในสมัยแรกได้รับพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์
 จากพระมหากษัตริย์ และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ร่วมบริจาค
 ต่อมาในปี พ.ศ. 2469 การเงินส่วนใหญ่ได้จากมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ เงินอุดหนุนจากสมเด็จพระ
 พระราชบิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน งบประมาณ
 ที่ใช้ในการบริหารการพยาบาลส่วนใหญ่ได้จาก งบประมาณแผ่นดิน การได้รับความช่วยเหลือ
 จากมูลนิธิต่าง ๆ มีน้อย

บุวกี ฅบเนียนกร¹ ใคศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการทางการแพทยไทยตั้งแต่มัยเริ่มค่น
 จนถึงสิ้นสุดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สรุปการศึกษาใคว่า

¹บุวกี ฅบเนียนกร, "วิวัฒนาการทางการแพทยไทยตั้งแต่มัยเริ่มค่นจนถึงสิ้นสุด
 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", วิทยานพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิต
 วิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2522.

ลักษณะของการแพทย์ไทยก่อนการรับอิทธิพลของการแพทย์แผนตะวันตกนั้น เป็นการแพทย์ที่มีรากฐานมาจากการแพทย์แผนอายุรเวทของอินเดีย ซึ่งมีความเชื่อหลักว่าโรคภัยไข้เจ็บเกิดจากการที่ร่างกายของมนุษย์ขาดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ดังนั้น การรักษาพยาบาลก็คือ การทำให้ร่างกายเกิดความสมดุลกับธรรมชาติ วิธีการรักษาพยาบาลในขณะนั้นทำได้เฉพาะการรักษาจากภายนอกร่างกายเท่านั้น คือ การใช้ยา การนวด และการประคบพืชนีของพวกหมอไสยศาสตร์ ยาที่ใช้ในการรักษาส่วนใหญ่ได้จากพืชซึ่งมีในท้องถิ่นนั้น ๆ หมอไทยจะทำหน้าที่ในการตรวจและวินิจฉัยโรค ในขณะที่เดียวกันก็จะทำหน้าที่ปรุงยาด้วย ในการปรุงยานั้นหมอจะยึดถือ และปฏิบัติตามตำราซึ่งได้กำหนดส่วนผสมประกอบของยา สักส่วน วิธีการปรุง และกำหนดขนาดรับประทานสำหรับคนป่วยไว้เรียบร้อยแล้ว ตำรายาเหล่านี้เป็นตำราซึ่งหมอก่อนได้ทดลองใช้จนเห็นผลมาแล้ว จึงได้เรียบเรียงขึ้นไว้ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของการแพทย์ไทยในขณะนั้น ยังมีบางสิ่งที่เรียกได้ว่าเป็นความก้าวหน้าซึ่งเชื่อคือการรักษาพยาบาลที่ได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง คือ การมีหมอรักษาเฉพาะโรค โดยแบ่งประเภทของหมอออกไปตามความชำนาญ คือ หมอนวด หมอยา หมอคำแย หมอแก้กหมอวันโรค เป็นต้น หมอเหล่านี้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนภายในตระกูลซึ่งเป็นลักษณะของการศึกษาวิชาชีพโดยทั่วไปของสังคมไทยในขณะนั้น

ในด้านการแพทย์แผนตะวันตก ไทยเริ่มรู้จักในสมัยอยุธยาโดยเฉพาะในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่ความรู้ทางการแพทย์ที่นำเข้ามาในช่วงนี้ยังไม่แพร่หลายนัก และยังไม่มียุทธิพลมากถึงกับก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการรักษาพยาบาลในขณะนั้น และในสมัยต่อ ๆ มาแต่อย่างใด เพราะช่วงเวลาที่การแพทย์แผนตะวันตกได้รับการเผยแพร่เป็นระยะเวลาสั้นมาก เมื่อชาวฝรั่งเศสซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้วิชาแพทย์แผนตะวันตกในขณะนั้น ถูกขับไล่ออกจากประเทศไทยไปในต้นรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาแล้ว ความรู้ทางการแพทย์แผนตะวันตกก็พลอยหยุดงักไปด้วย

การแพทย์แผนตะวันตกเริ่มเข้ามามียุทธิพลอย่างจริงจังและเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการรักษาพยาบาลในประเทศไทยคือเมื่อมิชชันนารีอเมริกันได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้มีบทบาทสำคัญในขณะนั้นคือ หมอรัชโยธิน ได้นำวิธีการรักษาพยาบาลตามแบบตะวันตกเข้ามา เช่น การผ่าตัด การคลอดบุตร การปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ การใช้ยาควินินรักษาไข้จับสั่น เป็นต้น แต่การเผยแพร่การแพทย์

แผนตะวันตกในขณะนั้นยังไม่อาจทำได้เต็มที่ เพราะการรักษาพยาบาลตามแบบตะวันตกมีเฉพาะพวกมิชชันนารีอเมริกันเท่านั้นที่ให้บริการกับประชาชน แต่มิชชันนารีก็มีจำนวนน้อยและการรักษาพยาบาลแบบตะวันตกเป็นสิ่งใหม่สำหรับคนไทยในสมัยนั้น ทำให้ประชาชนไม่กล้าที่จะขอรับการรักษาพยาบาล ส่วนมากจะขอรับการรักษาพยาบาลก็ต่อเมื่อหมอกทางรักษาจากหมอไทยแล้ว

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใ้มีการเปลี่ยนแปลงการแพทย์จากแผนโบราณมาเป็นแผนตะวันตกอย่างจริงจังและเป็นทางการ เมื่อโปรดเกล้าให้มีการจัดตั้งศิริราชพยาบาลขึ้น ในปี พ.ศ. 2431 และในปีเดียวกันนั้นเอง โปรดฯ ให้ตั้งกรมพยาบาลขึ้นเพื่อรับผิดชอบในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของประชาชน เมื่อเริ่มดำเนินงาน กรมพยาบาลได้จัดตั้งโรงพยาบาลขึ้นหลายแห่งในกรุงเทพฯ คือ บุรพาพยาบาล โรงพยาบาลเทพศิรินทร์ โรงพยาบาลนางรัก โรงพยาบาลคนเสียจริต และในขณะเดียวกันกรมพยาบาลก็ได้ตั้งร้านขายยาที่เรียกว่า โอสถศาลาขึ้นเพื่อขายยาไทย และยาฝรั่ง และได้ตั้งโรงเรียนแพทยากรขึ้นใน พ.ศ. 2432

การดำเนินงานของกรมพยาบาลในช่วง 14 ปี มีความก้าวหน้าอย่างมาก และงานบางอย่างประสบความสำเร็จและขาดทุน จึงยุบเลิกไป ใน พ.ศ. 2445 กิจการของกรมพยาบาลโอนไปให้กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาลรับผิดชอบ แต่การจัดกิจการพยาบาลก็ไม่มีอะไรใหม่ เพียงแต่ปรับปรุงงานด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้นเท่านั้น มีการปรับปรุงโรงเรียนราชแพทยาลัยให้สามารถผลิตได้เพิ่มขึ้น รื้อฟื้นโรงเรียนแพทย์คฤงครภักษ์ขึ้นมาจัดใหม่ และปรับปรุงการจัดการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บในหัวเมืองให้กว้างขวาง และได้ผลิตขึ้นเท่านั้น

สาเหตุที่ทำให้การจัดการรักษาพยาบาลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่สามารถดำเนินการให้ก้าวหน้าไปได้ เพราะ

- 1) การขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์
- 2) ความเข้าใจผิดของประชาชนเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลตามแผนตะวันตก
- 3) บัญหาจากค่านิยมประเพณี
- 4) บัญหาค่านิยมค่านิยมไม่สะดวก

โดยสรุปจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะพบว่า การรักษาพยาบาลของไทยในระยะแรกไม่เป็นระบบระเบียบเท่าที่ควร จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นยุคแห่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านการรักษา

พยาบาล ใ้จัดตั้งโรงพยาบาลศิริราชเป็นโรงพยาบาลถาวรขึ้น และที่สำคัญก็คือแนวคิดใน การผลิตบุคลากรทางการแพทย์และการพยาบาลก็เกิดขึ้นในช่วงนี้ และแนวคิดดังกล่าวก็ได้รับการ พัฒนาโดยลำดับ จนเป็นเหตุให้เกิดโรงพยาบาล โรงเรียนแพทย์ และโรงเรียน พยาบาลขึ้นหลายแห่งทั้งของรัฐบาลและเอกชน อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย